

**UN TEZAU DE SURSE
ISTORICE UNICE**
(Către jubileul de 80 ani
al Profesorului Ioan Caproșu)

Membriu corespondent al AȘM

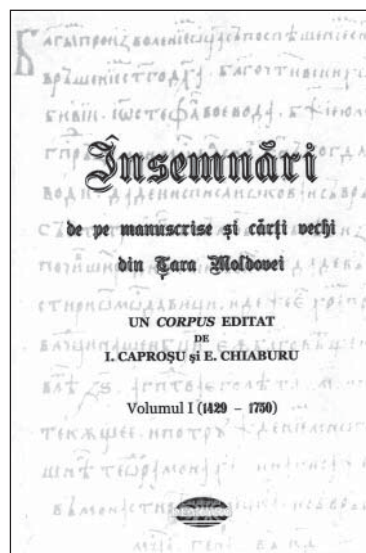
Demir DRAGNEV

Dr. Teo-Teodor MARȘALCOVSCHI

În ultimele decenii, izvoarele cercetărilor în domeniul istoriei medievale și moderne timpurii a Țării Moldovei s-au îmbogățit și s-au diversificat substanțial. Au apărut noi colecții de surse inedite. Un mare merit în această privință îi aparține profesorului universitar Ioan Caproșu, membru de onoare al Academiei Române, personalitate marcantă a științei istorice românești contemporane, care la 26 august anul curent împlinește onorabila vârstă de 80 de ani.

La acest popas jubiliar, savantul vine cu un bilanț impresionant de realizări în domeniul cercetării științifice și al editării de documente, care sumar (conform calculelor noastre) includ un volum greu de imaginat – circa 16 500 coli de autor. Cercetător științific, șef de secție la Institutul de Istorie și Arheologie din Iași (1978-1986), profesor la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași (din 1979), decan al Facultății de Istorie (1990-1996), Visiting Professor la Universitatea de Stat din Portland-Oregon (SUA) și la Universitățile din Londra și Cambridge (Marea Britanie) (1981-1986), domnul profesor Caproșu este considerat în mediile academice drept un creator de Școală Istoriografică. Din primii ani de activitate științifică, s-a inclus plenar în realizarea „Colecției Naționale de Izvoare Diplomatice Medievale”, editând în colaborare masivele tomuri ale seriei moldovenești din „Documenta Romaniae Historica”. A urmat apoi participarea la editarea în mai multe volume a seriei „Documenta Linguae Dacoromanorum”, inclusiv a *Bibliei de la București* (1688) (în patru volume în colaborare cu Universitatea din Freiburg). Acest monument literar, conform filologilor, „a consacrat unitatea de limbă a românilor despărțiți politicește”.

În contextul preocupărilor sale din ultimele decenii se înscrie și publicarea a zece volume de *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, dar și a trei volume de materiale din arhive privind activitatea vistieriei Țării Moldovei (până la 1826), numite *Sămile Vistieriei*. La acestea ar trebui să adăugăm participarea la editarea de documente și registre din bogatele fonduri arhivistice de surse referitoare la Țările Române de la mănăstirile ortodoxe de la

Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei: un corpus/ I. Caproșu, E. Chiaburu. – Iași: Casa Editorială Demiurg, vol. I (1429-1750), 2008 -667 p.; vol. II (1751-1795), 2008 -669 p.; vol. III (1796-1828), 2009 -750 p.; vol. IV (1829-1859), 2009 -694 p.

Muntele Athos, apoi editarea a trei volume de *Documente Bucovinene* transcrise de Teodor Balan, publicarea recentă a corpusului (4 vol.) *Însemnări de pe manuscrise și cărți din Țara Moldovei* (în colab. cu E. Chiaburu) [1] etc.

Înainte de a prezenta ultima publicație de surse (cu un conținut specific) vom mai menționa că profesorul Ioan Caproșu a adus contribuții substanțiale la studierea artei medievale a Țării Moldovei (monografiile: *Biserica Arbure, Vechea Catedrală Mitropolitană din Suceava, Iașii Vechilor Zidiri* (ultima în colab. etc.) și la studierea vieții economice din Moldova medievală, a relațiilor ei comerciale cu orașul Brașov. A semnat multe articole, recenzii, compartimente în lucrări de sinteză, a editat manuscrisele operelor unor cunoscuți istorici plecați din viață (Al. I. Gonța, Const. A. Stoide). A fost redactor al „Anuarului Institutului de Istorie și Arheologie” din Iași, membru al redacțiilor multor reviste științifice din țară și de peste hotare, inclusiv al revistei „Destin românesc” (Chișinău-București), „Revista de istorie a Moldovei” (Chișinău) etc. A fost distins cu premii ale Academiei Române („Nicolae Bălcescu”, „B. P. Hasdeu”), Ordinul „Meritul cultural” în grad de Ofițer etc.

În anul 2000 i s-a conferit titlul de „Doctor Honoris Causa” al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, iar în 2013 a fost decorat cu cea mai înaltă distincție a Academiei de Științe a Moldovei – medalia „Dimitrie Cantemir”.

Începând cu anii 1960 și până în prezent, prof. Ioan Caproșu întreține relații de colaborare științifică cu istoricii din Republica Moldova. Conduce frecvent teze de licență și de doctorat ale mai multor tineri istorici basarabeni, a recenzat teze și lucrări editate la Chișinău și a participat aici la un șir de conferințe și simpozioane științifice internaționale.

În continuare ne propunem să prezentăm succint o ediție originală de documente unice, publicată recent de Ioan Caproșu și Eugenia Chiaburu (menționate supra), care pune în circuitul științific însemnările a diferitor persoane din sec. XV-XIX, lăsate pe cărți manuscrise și tipărite. Problema importanței acestor surse a atras demult atenția cercetătorilor. Marele istoric Nicolae Iorga nota că pe parcursul secolelor oamenii de rând, îndeosebi preoții, „pun pe hârtie tot ce știu, din simplul impuls instinctiv de a nu lăsa ca faptele să se piardă, ori din nevoia de a face și pe alții necunoscuți, martori ai suferințelor, isprăvilor și întâmplătoarelor bucurii ale lor”. Ele reprezentau o „Istorie prin cei mici”, o „notă exactă a sufletului țării în deosebite vremuri și clase deosebite”[2]. Pe parcursul mai multor ani, a colectat din arhive, secții de manuscrise și de carte rară din biblioteci din țară și de peste hotare aceste crâmpete de gândire populară, înmănunchindu-le în patru voluminoase tomuri, fiind ajutat de discipola sa Eugenia Chiaburu.

Calcululele noastre arată că referitor la 430 de ani (1429-1859) au fost evidențiate 11 548 de însemnări. Dinamică este prezentată în tabelul ce urmează:

Secolul	Anii	Nr. anilor	Nr. însemnărilor	Media anuală
XV	1429-1500	72	71	0,99
XVI	1501-1600	100	251	2,51
XVII	1601-1700	100	693	6,93
XVIII	1701-1800	100	4 013	40,13
XIX	1801-1859	59	6 520	110,51
Total:	1501-1859	431	11 548	26,79

Din tabel reiese că numărul notițelor de la un secol la altul crește încontinuu. Astfel, dacă în 1429-1500 media anuală alcătuia 0,99, apoi în 1801-1859 atinge cifra de 110,51, sau de 112 ori mai mult. Este un indice care demonstrează includerea treptată a Moldovei în procesul de modernizare, tendința mai pronunțată a populației față de carte și valorile culturale în genere.

Până la mijlocul sec. al XVII-lea însemnări-

le se aplicau numai pe manuscrise, iar după apariția tiparnițelor – și pe cărți. Anii '20-'30 ai sec. al XVIII-lea atestă creșterea numărului de biblioteci particulare. Posesorii, cu diverse ocazii, aplicau frecvent inscripțiile personale. Cărțile erau de două tipuri – *confesionale* și *laice*. Din cele religioase, care numeric dominau, făceau parte *culegeri antologice creștine (antologhioane), apostole* [3], *bogorodice, catavasiere* [4], *cazanii* [5], *cântări* [6], *ceasloave* [7], *cuvântări, evanghelii* [8], *liturghiere* [9], *mărturii* [10], *mineie* [11], *octoihuri* [12], *paterice/otecnice* [13], *prohoade* [14], *psaltiri* [15], *tetraevanghelii* [16], *tipicuri* [17], *trebnice/molitvenice* [18], *trioduri* [19], *paterice/otecinice* [20], *sinaxare* [21], *testamente vechi* [22], *testamente noi* [23] ș. a. Cărțile laice cedau considerabil, din care evidențiem *pravile* (legi), *miscelane*, *didahii* (de morală), *hronografe*, poezii, proză, *sinopsise* (necinematice) etc.

Prima mențiune scrisă cunoscută este aplicată pe un *Tetraevanghel* în 1429, martie 13, păstrat la „Bodleian Library” (Oxford, Marea Britanie) și se referă la domnia lui Alexandru cel Bun (1400-1432). Aici se spune că «въ д(ь)ни бл(а)гочестиваго и Х(рист) олюбиваго з(осподи)на Ио Александра воеводи господарь весей Земли Молдовлахийской и бл(а)гочестивои его з(оспо)джи Марины» [24] („în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului domn Io Alexandru voievod, domnul întregii Țări a Moldovlahiei, și a binecinstitoarei sale doamne Marina”). Cartea a fost scrisă „cu mâna lui Gavriil monahul” (Gavriil Uric). Denumirea țării, ca și în alte documente eclesiastice, denotă caracterul ei românesc („valah”), adică „Țara Românească Moldova”, fapt ocolit de istoriografia sovietică.

Un set de inscripții se referă la diferite evenimente politice interne și externe: luptele dintre pretenții la tron, înfruntări cu invaziile militare etc. Vom cita doar câteva exemple. Însemnarea pe ms. *Ioan Gură de Aur, Cuvântări. Mărgăritar* (păstrată în Biblioteca Academiei Române) notează un eveniment politic concret cum: «отсъче сия глава Стефана воеводи... сына Александра воеводи» („s-a tăiat capul lui Ștefan voievod... fiul lui Alexandru voievod”). Pedepsa a avut loc în 1447 iulie 16 „și a fost îngropat în mănăstirea Neamț” [25] cu toate onorurile domnești.

Pe o *Evanghelie* (ms. M-rea Neamț, păstrată în Muzeul Național de Artă a României, București) se reia o pagină glorioasă din activitatea lui Ștefan cel Mare – zdrobirea oastei regelui polon Albert, care atacă Moldova în 1497 («и разби его на Козминь... въ че(тврѣть)к въ д(ь)нь Светаго Димитрія» – „și

I-au bătut la Cozmin... joi în zioa de Sfântul Dumitru”)[26]. Apoi urmează inscripția: „Și a scris acest Tetraevanghel... mitropolitul Teoctist și l-a dat sfintei mânăstiri a Neamțului pentru rugăciunea sa și a celor ce vor ceti pe el și vor asculta cu osârdie” [27] (reproducem în traducere din limba slavonă) [28].

În mod dramatic sunt rediate evenimentele din anul 1538, când Țara Moldovei este nevoită să cedeze în fața otomanilor. Însemnarea de pe Tetraevanghelul de la Humor (Homor) (ms. păstrat la Muzeul Național de Istorie, București) consemnează acest eveniment în felul următor: Atunci «быст вънегда аустръми сиа тоурскыи съ въсия землее восточное страное и татарское и угровлахйское на обубъдною Молдавской Земли въ д(ь)ни г(о) с(по)д(и)на Петра воевода и устраши с(иа) въсия земля а мы Хоморстйи калугери страха ради прилучившаго с(иа) земли послали есмо със Тетроуе(ан)г(е)ль в Угорскою Земли» („s-a ridicat împăratul turcilor cu toată țara sa, cu ținuturile răsăritene și cu cele tătărești și cu cele ale Ugrovlahiei (Valahia – n.n.), asupra bieteii Țării a Moldovei, în zilele domnului Petru voievod, și s-a speriat toată țara, iar noi, călugării de la Homor, din cauza fricii care cuprinsese țara, am trimis acest Tetraevanghel în Țara Ungurească (în Transilvania – n.n.)”)[29]. În continuare, Petru Rareș, după ce a recunoscut suzeranitatea otomană, primește sceptrul («скиптри»), steagurile («стъгове») și a venit cu ajutorul turcilor la domnie, iar *Tetraevangheliul* a fost adus și dat mânăstirii Humor. Această însemnare, cu siguranță, a fost executată în septembrie-octombrie 1538.

Din inscripții rezultă că ele erau aplicate pe cărți vechi și manuscrise donate centrelor de cult ortodox în scopul de a aminti evenimentele memorabile din trecut și de a pomeni persoanele care au făcut donația: «сйиа книга рекумйи Псалтир купил рабу Б(о)жйа Козма от сила Въльни и жина ег(о) Тодосйиа и дал на ийиа осим талери сребрних йако да бѣдет им помано и чадих им» («această carte numită Psaltire a cumpărat-o robul lui Dumnezeu Cozma din satul Văleani și femeia lui Teodosia și a dat pe ea opt taleri de argint ca să le fie pomană și copiilor lor»), datată cu 1594 septembrie 6 (BAR, București) [30].

O serie de însemnări caracterizează aspecte economice și financiare, sistemul de impozitare din Moldova. Pe un *Triod* (București 1798 octombrie 22) din s. Călărași, j. Lăpușna este scris „și să știe că acest Triod a satului Bărăiacul iasti a bisericii den sus ci să prăznuești hramul ierarhului Nicolai și s-au cumpărat de săteni, cine cât s-au îndurat... Ierei Ștefan, am scris”. Au fost strânși 6 lei 78 pa-

rale de la 90 enoriași, în medie câte 7,5 parale la un contribuabil [31]. Se vede clar că țaranii dispuneau de resurse bănești modeste. Altfel se prezintă selectarea banilor în orașe. Un *Apostol* (Blaj, după 1814) a fost vândut enoriașilor din Chișinău, însemnându-se în condică banii depuși: „Dănilă starostele, 1 leu; Ion Vrabie, 1 leu; Sămion cojocar, 30 parale; Apostol Rusu, 20 parale; Lupu cojocar, 10 parale; Mihai ciubotar, 10 parale; Apostol Său, 20 parale; Vasile a Neculăsei, 1 leu; Ion Pleșa, 20 parale; Vasile Savin, 1 leu; Ilie vacari, 30 parale; Ion Mihălache, 1 leu; Vasile Ursu, 1 leu; Ioniță Istrati, 1 leu; Ioana vādana, 30 parale; Toader Pintilei, 1 leu; Parfene a Cârștanii, 1 leu; Vasile Bunic, 1 leu; Maței a Păvăloai, 20 parali; Luca Tomi, 10 parali; Toader Vreme, 20 parale; Ion, Andrei, Toma, 20 parale; Gavril sin More mazil, 14 lei; Roman Savin, 1 leu; Nichifor Cepuc, 20 parale; Gavriliță, 10 parale; Neculai Ciubotar, 20 parale; Ghiorghe Dodu, 1 leu; Dănilă Vărzari, 20 lei; Vasile Dănilă 20 parale” [32]. În total au fost colectați 49 lei și 10 parale, în medie câte 1 leu și 64 parale sau de 21,85 ori mai mult decât în s. Bărăiacul.

Mai multe însemnări reprezintă tentații poetice ale posesorilor de manuscrise și cărți vechi care, anexate la scrierile lui Dimitrie Balica comisul, descoperă talente de a rima verbul românesc. Ioniță Ursul logofăt pe *Întâmplările lui Tarlo* (ms. de la bis. Sf. Vasile din Tătărași, Iași, 1806 decembrie 10) ne prezintă o creație literară proprie: „Zioa când se luminează, /Și-ș ravsă a sa rază, /Nu știu ce zădiri a fi /Care nu o va iubi! /Numai un nesâmțitoriu! /Ce n-are știință de amoriu. /Trandafirul ce folos /Că esti cel mai frumos /Dintre florile din lume! /Dacă între spini-i bagat /Și de ghimpi înconjurat /Îi auz numai de nume!” [33].

La Biblioteca Națională a Republicii Moldova, potrivit sursei analizate, se păstrează un *Penticostar* cumpărat de enoriașii bisericii s. Corăstăuți (azi – r-nul Ocnița) pe 11 aprilie 1811 „care se numește a bisericii, neavând nimeni a zice că este a lui, fiindcă este bisericăscă” [34]. Starostele bisericii din s. Valea Trăisteni (azi r-nul Nisporeni), Ioan Vasilievici Samoilă, a cumpărat de la preotul Căsanii din s. Vărzărești un *Molităvnic* (Ms., Bibl. Centr. a Univ. din Iași) și „s-au dat pentru pomană la biserica...cu hramul Sfântii Adormiri, la anul 1844 april<ie> 13 zile, în fața preutului Ioan Popescu” [35]. La fel procedează monahul Simeon croitoru m-rii Neamț, care dăruiește „o cărticică” schitului Vovodenii „spre pomenirea mea...<în> 1857 oct<ombrie> 1” [36].

În însemnările de pe manuscrise și cărți vechi sunt furnizate informații climaterice prețioase re-

feritoare la diferite perioade istorice. Pe *Neofit, Înfruntarea jidovilor* (Iași, 1803), spre exemplu, este scris „să se știe de când a ploat cu piatră de dozăce de dramure de mare, luni, pe la vremea toce. 1849 aprilă în 25 zâlă” [37]. Un Antiloghion scris la Râmnic în 1735 constată: „să <se> știe...că <în s. Gura Asăului, astăzi Asău, j. Băcău> la anul 1857 s-au pus omăt la opt zile a lunii lui septembrie” [38].

Populația manifesta frecvent interesul față de lectura textelor eclesiastice și laice, ceea ce condiționa dezvoltarea fondului de carte colectiv și particular, cu toate că unii alogeni așezați cu traiul în Basarabia după 1812 considerau că limba ne este „destul de bogată, dar este brutală și dezagreabilă pentru auz”. [39] Interesul pentru literatură a stimulat apariția colecțiilor de cărți în casele nobililor, a bibliotecilor personale. Lectură se făcea și în teren. Aceasta vine să confirme însemnarea pălamarului Catedralei din Bălți (Catedrala Sf. Nicolae – aut.), Diomid Ivanov, care scrie „pe o voroavă de întrebări” că în anul 1857 „această sfântă carte am citit-o eu, robul lui Dumnezeu” [40]. Exemplele de mai sus confirmă că în Moldova exista atracție față de scrierile duhovnicești și laice (versuri, apoi și romane), iar în casele selecte se comunica în greacă, franceză și germană. Curiozitatea e că atunci în Bălți se anunță în premieră prezența romanului în limba română. Este vorba de romanul *Polidor și Hariti* de Dimitrie Balica comisul [41]. Volumul include și un *Miscelaneu*, care selectează tradiții populare din Basarabia, inclusiv din zona Bălților.

Inscripțiile publicate în colecție acordă o deosebită atenție evenimentelor dramatice din istoria Țării Moldovei din secolul XVIII – începutul secolului XIX: anexarea Bucovinei de către Austria (1775) și a Basarabiei de către Imperiul Rusiei (1812).

Un *Miscelaneu* (1804-1808) din 1806 noiembrie 16 informează: „să se știi când au venit moscalii în Țara Moldovei..., vineri sara cu pricina lui Ipsilant<i>” [42]. Notează și un eveniment anterior: pentru că a protestat împotriva anexării Bucovinei, i s-a „tăiat capul lui Grigori Ghica voievod...la anul 1777 octombrie 1 duminică, la 12 ceasuri” [43]. Un manuscris, *Adunare de cărți domnești*, cu siguranță, scris după 1818, fixează momentul fărâmițării teritoriului Moldovei și instaurării administrației rusești în Basarabia [44]. Pe un *Teofilact* (Iași, 1804) se aplică în 1806 noiembrie 17 o însemnare cu indicația că „moscalii au venit în Moldova și în Valahia” [45], ceea ce înseamnă că mișcarea trupelor a impresionat autorul notei. În <1806>noiembrie 20 rușii „au șazut nebătându-s<e>”, constată „un Mi-

nei pe luna iunie (Râmnic, 1790)” [46]. Însemnarea din 1806 noiembrie 21 de pe *Înfruntarea jidovilor* (Iași, 1803 februarie 8) mărturisește că „la 1806 noiembrie 5 au venit moscalii în Moldova. Hotinul s-a închinat la 17 și Tighina, 21<în> luna noiembrie” [47]. Un manuscris din 1806 noiembrie 25 ne anunță „să se știe de când au trecut moscalii în Moldova la anul 1806 noiembrie 25. Au trecut pi la Movilău la Moldova” [48]. În sfârșit, pe un *Ceaslov* (Iași, 1797) există încă o precizare, din nou „să se știe de când au venit muscalii al triile rând la let la anii 1806 noiembrie 30” și că „Măria sa Ipsilantu<,>domn au venit cu muscalii” [49]. Prin urmare, asistăm la o serie de documentări care notează punctual cronică ocupării de către trupele țariste a teritoriilor Țării Moldovei și la actul colaborării domnului A. Ipsilanti cu autoritățile militare de ocupație.

Aria geografică inclusă în *Însemnările de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei* are tangențe și cu restul Țărilor Române prin relații economice, politice și sociale. Drept urmare, corpusul în cauză prezintă o cronică colectivă scrisă de popor și se referă la multiple evenimente din secolele XV – prima jumătate a secolului al XIX-lea. Eforturile depuse de acad. Ioan Caproșu și colaboratoarea sa Eugenia Chiaburu reprezintă o contribuție ponderabilă în cunoașterea mentalităților timpului, a culturii și civilizației poporului român.

Este necesar de remarcat că autorii au prelucrat și transliterat textele vechi conform rigorilor paleografice și fără a afecta semantica, formele frazelor și fonemele timpului respectiv. Astfel, istoriografia și lingvistica românească au obținut un suport documentar autentic.

În încheiere vom menționa că și celelalte multiple și diverse colecții de surse, editate de distinsul savant, conțin materiale documentare unice, care cronometrează cele mai importante evenimente politice, interne și externe, precum și cele din viața cotidiană a societății românești medievale și moderne timpurii. La acest popas aniversar îi dorim multstimatului coleg Ioan Caproșu sănătate deplină, bucurii de la cei apropiați, activitate rodnică îndelungată în valorificarea tezaurului istoric național!

Referințe bibliografice

1. Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei: un corpus/ I. Caproșu, E. Chiaburu. – Iași: Casa Editorială Demiurg, vol. I (1429-1750), 2008 -667 p.; vol. II (1751-1795), 2008 -669 p.; vol. III (1796-1828), 2009 -750 p.; vol. IV (1829-1859), 2009 -694 p. (În continuare: IMCV).

2. Iorga N. Istoria prin cei mici. În: Revista istorică, 1921, vol. VII, nr. 1-3, p. 56.

3. Cărți despre faptele apostolilor creștini.
4. Carte ortodoxă în care sunt incluse catavasii (imnuri) despre coborârea lui Cristos în infern, rugăciuni și cântece vechi și liturghii pentru utrenici.
5. Predici cu pasaje din Evanghelie și povestiri creștine cu comentarii de rigoare.
6. Cântece bisericești de laudă (în viața civică – poeme epice).
7. Carte de rugăciuni și cântece pentru diferite ore (ceasuri=Ceaslov) ale zilei. În trecut se folosea ca abecedar.
8. Partea Bibliei despre viața și învățătura lui Cristos.
9. Carte cu indicație la rânduiala serviciului creștin al liturghiei.
10. Cărți de spovedanie.
11. Carte ortodoxă cu indicație pe zile și luni a serviciilor divine.
12. Carte cu cântece creștino-ortodoxă pe săptămână și zile interpretate în opt voci.
13. Povestiri din viața vechilor călugări trecuți în sfinți.
14. Servicii creștine de înmormântare.
15. Carte în care sunt incluse cei 151 de psalmi ai regelui David din Vechiul Testament.
16. Carte care include cele patru evangheliile (Evangheliar).
17. Carte în care sunt incluse regulile creștine de oficializare a serviciilor divine.
18. Carte de rugăciuni.
19. Carte creștină de cântece și rugăciuni din perioada celor zece săptămâni care precedează Paștii.
20. Povestiri din viața călugărilor trecuți în sfinți.
21. Carte care include pe scurt viețile sfinților.
22. Parte a Bibliei care narează credințele și viața evreilor de până la nașterea lui Cristos.
23. Parte a Bibliei care include Evangheliile și alte scrieri bisericești de după nașterea lui Cristos.
24. IMCV, v. I, p. 1. Textul slav este transliterat cu caracterele alfabetului rus.
25. IMCV, v. I, p. 4.
26. IMCV, v. I, p. 36.
27. IMCV, v. I, p. 37.
28. IMCV, v. I, p. 53.
29. IMCV, v. I, p. 103.
30. IMCV, v. I, p. 97.
31. IMCV, vol. III, pp. 30 -32. Pentru comparație: se vindea „una para de vadră” „atât la vin cât la rachiu” „și horilcă” (Constantin A. Stoide, Ioan Caproșu. Relațiile economice ale Brașovului cu Moldova de la începutul secolului al XVIII-lea până la 1859). Chișinău: Universitas, 1992, p. 25. Una vadră (15-16 kg) = 10 ocale (A se vedea: M. П. Мунтеан, Д. М. Драгнев. К вопросу о молдавской системе мер, în Учен. Зап. Кишинев. Ун-та, том XXXV (исторический), 1958, с. 127). Alte prețuri: „după 1798” 1 leu 20 parale=5 ocale de carne, (probabil) 10 ocale=de grăsime, 8=mazăre, 4=masline, 4=fede, 2=sari, 6=perje, 4=chinină, 7=varză și 2=praj („așa în textul editat”, în IMCV, vol. III, pp. 21-22.
32. Ibidem, vol. IV, p. 572.
33. Ibidem, vol. III, p. 219; Teo-Teodor Marșalcovschi. Patriotismul e vechi ca neamul. În: Literatura și arta, 2011, 27 octombrie.
34. Ibidem, vol. IV, p. 571.
35. Ibidem, p. 290.
36. Ibidem, p. 515.
37. Ibidem, p. 379.
38. Ibidem, p. 514.
39. Свињин. П. Описание Бессарабской области (1816). În: Зап. Одесского общества истории и древности. Томъ шестой. Одесса, 1867, с. 222.
40. IMCV, vol. IMCV, vol., p. 513.
41. Teo-Teodor Marșalcovschi, Maria Abramciuc, Elena Harconița. Manuscrise de Dimitrie Balica comisul. Chișinău: 2013, 520 p. Rec.: Dr. Sergiu Bacalov, O frumoasă realizare a universitarilor bălțeni. În rev. Akademos, 2014, nr. 1 (32), p.161-163; Ibidem, Literatura și arta, 2013, 3 octombrie; Anton Moraru. Problemele etnografiei populare în lucrările scriitorului basarabean Dimitrie Balica comisul. În: Literatura și arta, 2014, 23 ianuarie ș. a.
42. IMCV, v. III, p. 216. Se are în vedere campania trupelor rusești din cadrul primelor faze ale războiului ruso-otoman, când domn era Alexandru Ipsilanti. Războiul finalizează cu pacea de la București (1812) și anexarea Basarabiei la Rusia.
43. Idem. Gr. Ghica a fost asasinat în Palatul său din Iași de un trimis special al sultanului pentru că a protestat anexarea Bucovinei de Casa de la Viena. Face parte din actele de colaborare dintre cele trei imperii – Habsburgic, Otoman și Țarist, care rupeau încontinuu teritoriile Țărilor Române.
44. Ibidem, p.97.
45. Ibidem, p. 217.
46. Ibidem.
47. Ibidem.
48. Ibidem.
49. Ibidem, p. 218.